

TRANSCRIPCIÓ PUIGCERDÀ

00:03 Bon dia gràcies per ser aquí per col·laborar amb aquest projecte que impulsa la Diputació de Barcelona titulat Perseguits i Salvats i com saben doncs està dedicat a recollir la memòria del paper dels Pirineus durant la Segona Guerra Mundial, bàsicament en el pas de persones desde França cap Espanya fugint dels efectes de la guerra i en aquest sentit voldria recollir, el seu testimoni, els seus records o els seus coneixements sobre aquest paper que va tenir la Cerdanya, Puigcerdà en aquest fenomen 1939-1945.

Abans de començar a fer-los les preguntes m'agradaria si breument ens poguessin fer una presentació ens poguéss dir el seu nom i el seu lloc de residència

00:49 Jo soc Esteve Lluís m'estic a Osseja, un poblet d'aquí a la vora de la frontera d'apenes 1.200 habitants i sóc historiador, per afició, de diplomes en tinc molt pocs, a part que era cabo a l'exercit, no us puc dir res més de particular, sempre m'ha agradat cuidar-me d'aquestes coses i pendent la guerra pues quan es va acabar tenia 15 anys, en tenia per lo tant aproximadament 10 quan va començar, però el moment de la guerra jo em trobava aquí, però tinc records que ja us en parlaré després de tot lo que s'havia passat.

01:25 Jean Luis Blaxon mestre d'escola de Palau i jo he estudiat aquest tema més en arxiu que no pas en la gent perque no soc natiu d'aquí i doncs els meus amics tenen més relació, jo tinc una visió més arxivística, és a dir que he trobat moltes coses, però també em falta el món totalment humà que finalment és el més interessant

01:56 Si doncs Francisco de Pastor, soc també d'Osseja i m'ha interessat molt sobretot la guerra d'Espanya, amb tots els esdeveniments que hi va haver, durant aquests anys terribles que varen ser del 36 fins diríem el 45 i és el meu amic de sempre Lluís que m'ha demanat si volia participar en aquesta reunió. I en aquest cas us parlaré sobretot d'una organització que hi va haver aquí a Cerdanya i que va permetre de passar a molta gent, en l'època de l'ocupació alemanya de França cap Espanya i sobretot dels jueus i els hi deixaré unes biografies , dels dos protagonistes que varen organitzar lo que en diem a França aquesta **filere**

03:00 Molt bé, situant una mica el tema, l'esclat de la Segona Guerra Mundial a partir del setembre de 1939 a partir sobretot de l'any següent 1940 amb l'ocupació de part de França per l'exèrcit alemany, doncs comença aquest èxode de persones cap al Sud per creuar els Pirineus, resistents francesos a partir de la crida que fa el general De Gaulle militars desmilitzats polonesos i més tard aliats i també un contingent important de jueus.

La Cerdanya per la seva estratègica situació geogràfica dins dels Pirineus va ser una de les zones principals, un focus principal d'entrada d'aquests refugiats. Quins records teniu, quines informacions, en general, eh, després entrarem ja hi ha dades més específics, sabeu d'aquest paper de la

Cerdanya, no només de Puigcerdà, d'Osseja o de pobles del costat, com a lloc de pas, com a lloc d'acollida o lloc on alguna d'aquestes persones podien passar la nit o descansar abans de passar cap Espanya i també abans esmentava el paper d'aquests habitants de la Cerdanya de com ajudaven aquestes fileres d'evasió que es van implicar molt amb aquest pas clandestí dels Pirineus

04:23 F.P En primer lloc tindriem de dir que la part del sud de França va ser ocupada pels alemanys a partir del novembre 42, així es que aquestes organitzacions que varen fer passar molta gent cap Espanya, varen començar sobretot l'any 43 i 44. I en aquest cas jo us puc parlar d'aquesta organització que va ser aquí a Cerdanya i a Perpinyà, amb dos (i els hi deixaré la biografia) amb dos protagonistes que varen ser el senyor Coratzi Coratzi de Perpinyà i el capellà de Dorres i del sanatori de les Escaldes que eren en relació i que varen fer passar molts jueus per aquí a Cerdanya.

05:24 Aquesta gent que fugien pujaven (en el cas que vull explicar), venien sobretot cap a Cabri i anaven a refugiar-se amb aquest capellà mossen Guiu, capellà de Dorres i esperant que els pugues fer passar per la frontera cap aquí a Puigcerdà on els acollia el famós mossèn Joan Domenec

06:04 En aquest cas també els acollien a prop de Dorres una casa de repós dels frares de les escoles cristianes de **nostrina** que s'en deien **rolande** tota aquesta filiere que en diem a França, treballaven junts i varen fer passar bastant gent

06:25 Mossèn Domènec aquí a Puigcerdà va tenir un paper cabdal dins d'aquesta xarxa d'evasió

06:33 F.P Un paper cabdal, si

06:34 No eren resistents francesos, sinó també jueus o específicament amb resistents francesos

06:40 F.P. Amb tota classe, amb tota categoria, tota categoria si. Eren gent que tenien mossèn Gineu com mossèn Joan, tenien una formació de bons cristians i van acollir, van acollir durant aquesta època terrible, van acollir gent de tota categoria i de tota classe política, que fossin d'esquerres o de dretes, van acollir a tothom

07:19 Que els tenien a l'església, els amagaven a l'església

07:22 F. P Els amagaven allà on podien esperant de fer-los passar, com va ser el cas de fer-los passar de França cap Espanya, però després quan va arribar el Franco aquí a la frontera les tropes del Franco aquí a Puigcerdà a llavors la gent va fugir, també van acollir molts republicans que fugien del franquisme

07:47 Amb aquestes xarxes, amb aquestes fileres que vostè deia col.laboraven gent de la Cerdanya?

07:52 F.P Si, tenien gent, normalment gent de la pagesia que eren qui els acompanyaven per passar la frontera

08:07 S'involucraven políticament o ..

08:10 F.P. No, no, no, home, n'hi havia que si, però molta gent que en Genou, el capella Genou coneixia, els hi deia escolta m'hauries d'ajudar per fer passar un jueu, un que fuig, hasta varen fer passar aviadors anglesos, si.

08:31 I partien del punt de concentració de Puigcerdà i la destinació final era Barcelona

08:37 F.P Bueno, llavors **aquí ho se menys** molts mossèn Joan es va cuidar, però molts varen ser tancats a Miranda de Ebro, esperant, n'hi va haver molts que se'n van anar després cap Algeria a les tropes del General de Gaulle

09:00 Quin paper va jugar Osseja, quin paper va jugar amb tot aquest...

09:05 F.P. Home, específicament cap paper, però era gent privada, bueno després hi va haver altres fileres eh? Jo conec aquesta perquè la família havien sigut molt amics i amb el capellà Genou i amb el senyor Corazi, és per això que m'ha interessat, m'ha interessat en aquesta filera, però n'hi va haver d'altres, eh?, n'hi va haver d'altres que poder eren més polítiques

09:36 Aquí a la Cerdanya, **una pregunta a ???? hi havia hotels o hostals on aquests evadits, aquests refugiats podien dormir en aquell moment, hi havia una infraestructura, o era tot en cases de pagès**

09:50 F.P Això jo no li puc pas contestar però em sembla que no.

09:55 E.L. Jo el que puc dir pel que he sentit, perquè repeteixo jo de petit llavors estava aquí, però els que tenien la finca de la meva mare Osseja i tot això a Osseja hi havia un sanatori d'anti tuberculosos, n'hi havia vuit o nou i els alemanys tenien por, pànic de la tuberculosi i llavors els feien dormir en el sanatori amb els malalts i els metges els feien passar per malalts, el doctor Breus que es conegut, el doctor Pinaud i tots aquests i després els feien passar i sovint en els pagesos que quan anaven a treballar (que no se a qui ho explicava) que la frontera es absurda nostro, hi ha una pedra al mig del camp, llavore els tancaven a dins d'una carreta, i anaven allà i els feien saltar i ja eren a l'altra banda.

El que m'estranya que no hagin convocat ningú és de Llúvia, perquè molts anaven a Llúvia i després de Llúvia venien a Puigcerdà amb el camió de la llet, no se si us enrecordeu i pel camí internacional, la carretera neutra es francesa, es francesa però ja sabeu que després del tractat dels Pirineus, Espanya poden anar a Llúvia sense sortir de la carretera i a la inversa, els francesos poden travessar Llúvia i el que es curiós sense pujar en els passillos, a les aceres vull dir ni entrar a les cases. Es clar això va permetre i molts es varen escapar així i jo el que tinc present(torno a dir que jo estava aquí) llavors preparava la comunió i la fèiem aquí a l'església de Santa... ai com se diu la petita que ara no es mes església, aquí el carrer Espanya, i a vegades el mossèn Joan que era un bon home hi havia gent estranya que deiem nosaltres que no.. és clar jo tenia 9 anys llavors i deies , no més devia tenir la comunió dotze potser i trobàvem que era estrany però un dels

sistemes que utilitzava correntment era de fer el pujar a la màquina del tren, amb combinació amb els maquinistes, i així baixaven a Barcelona.

11:46 I vostès deuen sapiguer que Barcelona en aquell moment hi havia el... com se'n diu, el mercat negre, l'estraperlo i baixaven molts sacs de patates i això que baixaven sovint els maquinistes del tren i a l'entrada de Barcelona relentien molt i llençaven els sacs i els seus companys els recollien per parar-els i en allà aprofitaven per saltar, però sovint aquí o a baix es feien enganxar com deia el Francois i llavors anaven a Miranda, això segur, eh?

12:20 Suposo que el Sr. Blanxon ho coneix a la documentació espanyola, si en general del règim franquista, parla de jo els hi esmento si a vostès els hi sona o poden explicar alguna cosa més de una fonda o un hotel que portava els germans Clavé a Osseja i després de l'hotel Invern que no se si on estava

12:48 E.L. si es possible

12:50 ¿Aquest hotel ja funcionava en aquella època?

12:52 E.L. I el Clavé és el que després havia estat la pensió Colomé a Osseja

12:59 A Osseja

13:02 E.L. Últimament va ser la pensió Colomé

13:04 Després va ser la pensió Colomé

13:05 E.L. Això era a dins del poble, era una pensió de família i segurament que n'hi devia haver, perquè d'Osseja en passaven molts que pujaven per Vallcebolera i per dalt, perdoneu però.. El que era molt trist és que n'hi havia hagut, que després hi va haver-hi jaleo, que quan feien passar els jueus en particular els hi deien costa tant, perquè n'hi havien que feien pagar, eh? al límit prenien riscos però que fossin honestos eh? Els feien pagar i quan eren a la muntanya els feien voltar diguen que tenien por dels alemanys que valia més esperar i cada vegada feien pagar, n'hi va haver pas molts però, algun cas si a Osseja. Jo ho se per gent que m'ho han explicat, que nosaltres no ho hem viscut això, érem massa petits

13:52 Però es comenta...

13:53 E.L. es comenta de manera tranquil.la

13:54 F.P N'hi ha que els van fer pagar ,si.

13:59 E.L. I hasta n'hi ha un a Osseja que no se si dic el nom, el Picas que es mort que es veu que ho feia que un bon dia es va fer matar en la carretera de Vallcebori acabada la guerra, va tenir un accident de moto però no un accident de moto, eh?

14:13 Altres persones que parla la documentació en el cas d'Alemanya , és el d'unes germanes Meranges no se si...

14:20 E.L. Si a Osseja les germanes Meranges havien estat milicianes aquí l'any 36 i varen haver de fugir l'any 39 i vivien a Osseja

14:29 Eren, diguem espanyoles que estaven refugiades a França refugiades de França que podien actuar per alguna....

14:33 E. L. Si segurament perquè per convenciment, elles per convicció política més aviat, que després n'hi ha una que es va casar amb el doctor Roquera, us recordeu del doctor Roquera?

14:42 I després un altre personatge un tal Simón de Palau

14:45 E.L. aquest si que no se pas qui es Simon de Palau

14:49 F.P. on viu el Lluís, Llivi estava molt ben posicionat per fer passar gent

14:57 Sr. Daixon vostè que estava escoltant, la part arxivística tant a França com aquí, aquest fenomen de la fugida, es pot trobar documents

15:10 J.L. Si perquè hem parlat molt de jueus, però n'hi havia de tot, hi havia aviador americans, hi havia de tot anglesos, gent que volia fugir moltes políticament hi havia moltes persones per tot arreu i la cosa interessant és que a la Cerdanya, la xarxa de la Cerdanya, era la més segura de tot el Pirineu.

15:26 És a dir que el personatge més important que havien de passar, per exemple la dona del general de la **Tot de Tasinier** que ha vingut, la filla del general Giró, l'home tan important d'aquells dies E.L per Llivia, va passar per Llivia J.L. venint per la Cerdanya, E.L. si, si però per Llivia , doncs aquesta xarxa funcionava i n'hi havia xarxes que tenien diners dels americans i doncs amb aquest diner, podien ,no per ells pobres, però a vegades per pagar a la guàrdia civil, eh? per tancar els ulls i podien passar més fàcilment, però n'hi havia de tot. Tenim clar que tenim aquesta xarxa o com ha dit d'un capellà o comunista o socialista, n'hi havia de tot, tots financiades pels americans, que no es coneixien, s'han conegut després quan tot s'havia acabat.

16:17 I però encara a vegades hi ha de tot, per exemple vaig trobar a l'arxiu, persones que demanaven 5.000 francs per passar la frontera i doncs quan havien cobrat els 5.000 francs anaven a fer la denunciació a un policia **????** tot es possible, tot pot arribar, però aquest problema de xarxa també hem dit que anaven a tal hotel , a tal altre, no podien ser sempre perquè no podem fer la mateixa cosa sovint, doncs tot, tot és possible, per exemple parlant de les escoles cristianes que hi havia a **Rousselande d'Angustine** i tants aviadors americans que varen passar la frontera, vestits de capellà doncs és una manera de salvar la gent i finalment hi ha capellans d'Angustine que varen demanar la deportació

17:07 Doncs tot pot arribar però la cosa segur que hi ha denunciacions, però és evident que hi ha un silenci a la Cerdanya es a dir que el mon de la denunciació si que n'hi ha unes però habitualment no gaire, finalment la gent ajudava o no ajudava però callava i entones per això que finalment ha funcionat tan bé.

17:33 Ho ha comentat ell abans, la Cerdanya francesa ocupa el novembre del 42, per lo tant son els alemanys els que passen a vigilar la frontera, ¿com canvia el panorama amb la presència directa dels alemanys aquí a la Cerdanya? És més suposo que serà més complicat creuar

17:55 F.P Serà més complicat

17:56 J.L. Si mai però per exemple el capellà de la Tour de Carol que treballava amb el pare Domenec i que treballava a la Bigineu tenia la seva casa immediatament damunt d'on vivien els alemanys, és a dir que podia vigilar i quan tothom havia entrat, els hi podien dir i la gent podia anar. Doncs eh, és una cosa tot és possible, però amb el capellà de Puigcerdà aquest pare Domenec ha ajudat perquè no podien pensar que un capellà del mon franquista podia ajudar, no es podia pensar i doncs és per això que els va anar tant bé i a l'alliberament la França li varen donar la medalla de la resistència francesa etc. i el bisbe d'Urgell va dir no és un treball de dur el capellà d'ajudar els comunistes va ser terrible fins a falange que li ha escupit a la cara i es per això que després va anar a Amèrica, va morir fa poc temps

18:53 E.L. No hi va pas anar pas per gust i va anar per força a Colombia.

18:58 Això es el que els hi volia preguntar, com mossèn Domenec col.laborava amb els aliats, amb els comunistes com van, al final va ser postergat, va ser...

19:09 E.L. Em sembla molt que era a Colombia, desterrat diguéssim

19:12 F.P. D'aquí mossèn Joan el van posar a Organyà i no si va quedar poc temps i llavors se'n va anar a Amèrica del Sud

19:19 Però va ser una mena de persecució per la seva

19:22 F.P. Home perquè, s'ha de dir el bisbe que es deia, com es deia Iglesias, era un home que tenia poca vista, diguem'ho així

19:35 Militar, franquista i professor de la Sra. d'en Franco, molta relació amb el règim, suposo que des de Puigcerdà la manera d'anar a Barcelona, podia ser el tren, hi havia.. això no se si han trobat algun tipus d'informació, per saber com marxaven de la Cerdanya cap a Barcelona, en tren, en autobús a peu

20:00 E.L En general en tren

20:01 J.L. Si m'han parlat de tren també

20:02 E.L. Perquè autobusos no n'hi havia de Puigcerdà a Barcelona, és clar i llavorses, i cotxes particulars poquíssims, a més hi havia una quantitat de controls a les carreteres, n'hi havia a Ribes, n'hi havia a Ripoll, te'n recordes que acabada la guerra encara et tenies que parar a cada control. Varen utilitzar el tren i el que utilitzaven més era la màquina, perquè el guàrdies civils, això sigui perquè els untaven els dits o no no miraven mai la màquina, miraven els vagons

20:29 Arribava a l'estació de França...

20:31 E.L. No arribava primer a l'estació del Nord i després varen allargar per sota, fins a la plaça de Catalunya, però el que li deia és que tiraven aquests sacs a Sant Andreu o per allà i els que els esperaven, perquè naturalment hi havien que els esperaven els acompanyaven. Perquè molts anaven directament a ... per exemple els pilots americans i anglesos si podien anaven directament al consolat d'Anglaterra o el consolat americà llavors eren ells els que es cuidaven d'evacuar-los.

20:58 I és clar el règim espanyol no volia complicacions ni amb els americans ni amb els anglesos, tancava els ulls, i els més desgraciats varen anar a Miranda

21:07 Sr. J.L. no se si ho saben, quina relació va haver-hi amb la policia alemanya i la guàrdia civil o la policia espanyola, la Gestapo, està estudiat Sr. J.L. com va estar aquesta relació bilateral entre les dues policies aquí a Puigcerdà o a Bourg-Madame. Els alemanys entraven a Puigcerdà, entraven.

21:31 J.L. Eren amics, però el problema que tinc es que l'arxiu alemany no puc entendre alemany doncs no se que passa, però sembla que no hi ha molt problema si finalmente per exemple l'alliberament, aquí a la banda nostra, els alemanys, no hi ha cap combat a la banda nostra, doncs immediatament el 19 d'agost del 44, els alemanys passen a la banda vostra i tot es passa be sense cap problema

21:58 Però exactament relacions entre dues autoritats , no n'he trobat informació

22:04 E.L Jo me'n recordo aquí a Puigcerdà que venien els alemanys quan van arribar, pujaven, el primer que va arribar sem present a la plaça Gabinetí, portava un cotxe Citroen francès amb la tracció al davant com havies tingut tu amb una bandera alemanya al damunt i van pujar com a conquistadors aquí i els primers dies n'hi havien que agafaven unes borratxeres que baixaven el carrer major reculant amb dos rodes damunt de l'acera, fins que el tinent coronel Fuent Santa, que poder n'hi ha que se'n recorden, que era borni, els hi va fotre una bronca, els va fotre fora i els va obligar a pujar vestits de civil.

22:37 Per contra el que si és segur, que això també ho vaig veure que quan es varen retirar els alemanys hi varen haver camions de l'exèrcit d'aquí que els varen anar a ajudar a treure material a Bourg-Madame, que passaven pel pont de Llúvia perquè llavors el pont internacional estava per terra. Això si i el a Palau tu saps que quan es varen retirar els alemanys, els hi varen robar no se que als alemanys, i els alemanys volien fotre foc a l'església i cremar a la gent, és veritat això eh? si, si em sembla que era un bidó de gasolina o no se que i un porc i un porc que el varen robar en els alemanys i llavors el varen tornar i varen travessar per ...

23:15 J.L. No aquesta vegada per què els alemanys en el moment de fugir havien demanat a tots els pagesos d'Osseja i de Palou de portar tot el que volia portar cap a Puigcerdà i un habitant de Palau que tenia gasolina i un porc, ha tornat cap a casa seva i quan arribat a la banda vostra, varen veure que faltava alguna cosa i doncs aquesta vegada, varen tornar a Palau i volien cremar el poble

23:40 Hi ha constància de què els alemanys haguessin detingut algun habitant de la Cerdanya perquè hagués ajudat a passar a refugiats... algun francès

23:58 E.L És possible que n'hi hagi algun però....

24:01 F.P En aquest cas lo que dèiem de Barcelona qui els acollia a Barcelona els qui fugien hi va haver-hi un senyor de la Tour, l'Hector Ramon HAXU que jugava les dos cares, no? Aquí a la Tour i feia passar gent i al final va ser denunciat i va tenir temps de fugir a Llúvia perquè tenia una propietat a Llúvia i aquest Hector Ramon HAXU que l'havia conegut bé se'n va anar a Barcelona i va entrar en el servei de la França llibre i va ser, va crear un dels organismes que acollien tots aquests joves que fugien per no anar a Alemanya en el treball la este 1 i és ell el que va fer anar a molts d'aquests joves cap Algerie, per l'exèrcit del De Gaulle. Hector Ramon HAXU un home molt eixerit

25:10 E.L. Això que dius tu me'n recordo de quan vivíem a Cal Esquena aquí al carrer es deia Jose Antonio en aquella època, ara no recordo com es diu. Ens havien vingut joves d'Osseja el Parradis de la boulangerie, qui més hi havia hagut, el Peipoc que després va ser policia, que s'escapaven per no haver d'anar al servei obligatori, aquests si que varen venir a casa, però no eren jueus ni... era perquè els coneixíem del poble, venien aquí i els rebiem eh? Després varen anar a Barcelona perquè tenien família a Barcelona, perquè a començaments del Segle passat, molta gent de la Cerdanya inclús francesa, varen emigrar a Barcelona i molts lleters i cansaladers i tot això venien de Cerdanya, cansaladers molts eh? i lleters també eh? i vivien allà baix i llavors se n'anaven amb els parents

25:58 El Sr. Baixon abans vostès ha fet esment del paper d'alguns guàrdies civils que miraven cap a l'altre costat, que estaven diguem subornats per aquestes fileres d'evasió i això també es contrastable s'ha pogut....

26:14 J.L. És una cosa que he sentit de per tot arreu, que és clar que els americans donaven diners, però per els d'aquí aquest diner no podien utilitzar lo , doncs és una cosa que he sentit moltes vegades, bueno doncs no l'he trobat en arxiu això, eh?, doncs cal ser prudent perquè es un moment on hi ha molts mentiders també, cada u va dir, he fet això, he fet això però finalment no es obligatori, però tot es complicat, tot canvia, per exemple ha demanat que ha passat a l'arribada dels alemanys.

26:46 A l'arribada dels alemanys per el moment no canvia moltes coses, però sempre que hi ha l'administració francesa, la duana francesa, però finalment la duana francesa no feia la vida com volien els alemanys i va ser fugida doncs finalment molt de temps tindrem només els alemanys com un guarda a la frontera, però França es presenta per exemple , l'anècdota d'una persona que arriba a l'estació de la Tour de Carol i va demanar a un ferrocarril on és la frontera on podem passar i li ha dit espera aquí onomatopeia era un policia francès, doncs es una manera, doncs la policia francesa es encara present, es encara present, però en uniforme en aquests mesos,només els alemanys

27:36 La gendarmerie francesa abans d'arribar els alemanys

27:36 J.L. Es queda aquí, però passa a la resistència també, trobem a moltes persones particularment a Saillagouse també a Osseja, també perquè volien

ajudar i també perquè sentien que el vent havia tornat, doncs calia ser prudent, tot és possible i però el gendarmerie per exemple hi havia una obligació a la banda francesa, com Alemanya manca de braços per fer la feina, va demanar als joves francesos anar a treballar a Alemanya, el que es deia el servei de treball obligatori i doncs ben sovint la gendarmerie anava a veure un noi i demà vindré a donar-te el paper eh? doncs cal que vagis i molts han marxat , doncs la gendarmerie ha ajudat però encara una vegada tot és possible en la gendarmerie n'hi ha molts que eren encara del govern de Petain, tot és possible.

28:32 E.L. Si n'hi ha molts d'Osseja i de ... que es varen escapar, que els varen avisar el vespres que els venien a buscar per anar servei de treball

28:39 F.P De Cerdanya de joves que varen anar al treball obligatori, tots van fugir cap aquí

28:47 Hi havien molts espanyols refugiats a la banda francesa de la Cerdanya, aquests anys? si que n'hi havia hagut (ho diuen tots tres junts). Els pobles estaven plens d'espanyols que

28:58 Home plens no però n'hi havia molts (ho diuen tots tres)

29:00 F.P. N'hi va haver molts que varen anar a treballar a l'equipement (com es diu en català)E.L. les obres públiques (ho repeteixen tots tres junts) F.P. a Saillagouse a Saillagouse i havia bastants

29:16 Hi havia activitat

29:16 E.L Tots els que van fugir del Franco, polítics molts es varen quedar aquí, els altres se'n varen anar endins,eh? Hi havia hagut camps F.P .Molts van crear petites empreses de construcció, de transports

29:37 E.L. després de mica en mica se'n vana anar perquè es clar, aquí no tenien cap porvenir diguéssim, ni de treball eh?, però n'hi ha encara, encara queda fills aquí, l'alcalde que ha vingut de **Saneja** és el seu avi que va entrar aquí refugiat, l'avi eh?

29:51 F.P. Encara n'hi ha aquí a la Tour, el fuster que encara es retira en un mes

29:57 Quin creu que va ser el grup majoritari en passar per la Cerdanya, els francesos varen ser el conjunt més important de gent que va creuar cap Espanya, francesos ,aviadors, jueus, qui?

30:10 E.L. És molt difícil de dir,

30:11 J.L. No hi ha arxius, tots són perduts, hem de fer amb el que diuen , de jueus han passat, però n'he trobat també de jueus que varen passar i que Espanya va tornar, va tornar i curiós perquè he trobat de tot, havia sentit que si anava a 100 quilòmetres de la frontera, erets salvat a Miranda de Ebro, però no podies tornar i he trobat exemples de persones que eren molt més lluny i que han tornat, doncs tot, tot pot arribar, però qui era, jueus si que n'he trobat en arxiu, aquí de jueus n'he trobat en arxiu, unes persones que havien dit pot tornar, però es per retornar se un pot direcció en un fàbrica, es evident que no es veritat, es evident que pobret ha anar cap a Dachau etc.

31:01 J.L. Finalment de documents molt sovint es de jueus que he trobat i també de joves que volien anar a la force francesa lliure eh , també , n'he trobat un que

no **facia** presó per tot arreu pobret cada vegada que l'agafaven i bueno. Però no hi ha arxiu, no hi ha estadística, es difícil de saber-ho

31:24 La policia no portava, la gendarmerie no portava estadístiques

31:28 J.L. A vegades no trobem tots els arxius, doncs és difícil de saber, per exemple de denúncia de tota la recerca només n'he trobat una, és evident que n'hi ha moltes més, doncs l'arxiu és un problema, més que a la banda vostra, a la banda vostra, és més fàcil entrar en els arxius, però a la banda nostra hi ha dossiers amagats i doncs és difícil de trobar.

31:54 J.L. Per exemple quan he estudiat aquest moment a l'alliberament francès en el 44, vaig anar a l'arxiu de Perpinyà als diaris d'aquell moment tots **és pressó** hi ha moltes coses per no veure doncs és difícil d'estudiar.

32.10 Vostè ha fet ara referència a uns casos que si que van passar sobretot a partir del 41 fins al 43, aquest jueus que Espanya tornava a França lliurava a la gendarmeria, després d'haver-los detingut aquí a la Cerdanya, quin que feia la gendarmerie aquestes famílies jueves

32:34 J.L. No era la gendarmerie és la policia, però és igual ah? Però anava cap a Perpinyà i és una cosa que no se

32:41 Molts potser han acabat als camps d'extermini

32:42 E.L: Molts segurament

32:45 J.L. Molts, jo he trobat no no he trobat molts, pot ser que n'he trobat 10, 10 exemples però com t'he dit no tenim, no podem llegir la totalitat de l'arxiu i menys que tot és que no te'l donen totes l'arxiu, n'hi ha coses d'amagades. Los arxives Nationals de Paris m'han donat uns documents, però segur no pots

33:13 E.L. Heu de pensar amb una cosa, en aquella època d'aquí a Espanya si hi havien d'aquí que passaven jueus o el que fos no hi ha cap arxiu que consta. A part els que la guàrdia civil haurien pogut agafar i que ho haguessin marcat, si no no hi pot constar i l'altra era igual, no podia pas haver-hi una llista mira, aquest fa això, no hi pot haver-hi un arxiu és impossible, és molt difícil de trobar, molt i molta gent callen

33:36 Volia anar a aquestes últimes preguntes, la memòria d'aquests fets la gent havia considerat així tota la vida, els que van col.laborar ho han callat, queda poca memòria d'aquesta...

33:51 E.L. Després hem de pensar que la Cerdanya és un país petit i solidari els uns als altres, per això, encara que hi hagi enemics entre famílies i això no

34:01 Hi ha gent llegenda ,com passa a Andorra o com passa a la Vall d'Aran o passa en altres llocs de que algunes famílies, algunes persones es van enriquir extraordinàriament amb aquests anys?.

34:11 E.L. Jo em penso que ni va haver-hi algunes si, però també com diu ell suposem perquè és molt difícil J.L. **Els parlaments** de la retirada que no pas el passatge a la retirada es diu que n'hi ha persones que van enriquir-se si.

34:24 E.L. Si jo me'n recordo a Osseja, teníem el camp de retirats a davant de casa mateix i per menjar el que fos hasta et donaven bicicletes de mainada que per mi ho havien robat per allà en la retirada, eh? Perquè per exemple a Palau hi havien els francesos allà com es diu a la casa del Marti al fondo que hi havia la

garita dels duanés i jo hi era allà amb la meva mare, perquè llavors jo era jove i estava amb uns oficials francesos naturalment hi havia em sembla que era la quarta brigada internacional que es retirava per allà i els nacionalistes que els apretaven per darrere i es parlaven entre ells i un moment donat va passar bestiar, vedelles i vaques i tot això i el vell de Cal Cabanyé de Palau l'avi del Jean Pierre i no el gran avi del Jean Pierre i va dir, però això són les vaques del d'això d'Age i aquestes eugues són del Carló d'allà, bé les han robat aquestes **???? lleis** i hi havia un sargento francès, un negre, hi havia els senegalesos, va dir, torneu-les cap allà, això me'n recordo molt bé jo, i si això van passar coses així.

35:39 E.L I n'hi va haver que varen recuperar molts d'aquests pobres refugiats, els hi donarem això i un litre de llet el pagaven quatre vegades més car del que valia, això segur , eh?

35:51 Vostè senyor Baixon que ha estudiat més guies que vinguessin des d'Andorra cap aquí hi havia o...

35:57 J.L. Ah de contraban si tot, sempre hi ha un contraban extraordinari

36:04 E.L I travessaven d'Andorra, la Cerdanya i venien fins aquí

36_07 J.L. hi han trobat de tot, això si que .. també no trobem informacions només quan hi ha arxius i habitualment no hi ha arxius perquè la gent passa sense problemes, però quan hi ha arxius , tant puc trobar coses passades, és excel·lent de tot, passaven de tot, de tot, de tot, però me'n recordo que havia trobat a la banda vostra el que passava més de França per part dels anys 44 i 45 , després de la guerra, eh?, però el que volien de la banda vostra coses contra **duriform** que no en tenien de la banda vostra és la cosa que sempre volien des de França, és el record que tinc però passava de tot 36:44 E.L. patates **duriform** és la malaltia de les patates , eh?

36:51 I n'hi havia que treballessin, que estessin establerts a Andorra, venien cap aquí o... la gent que tenia les fileres d'evasió que estaven Andorra anaven més cap al Cadí. No se si...

37:05 E.L. Jo se que hi havia guies, perquè ho vaig saber una mica quan vaig organitzar amb els de Castellar de N'hug la marxa dels contrabandistes que fem cada any d'Osseja contraban a Castellar de N'hug i ens varen ensenyar les coves on posaven el material i tot això i venien d'Andorra, dormien a Castellar i després passaven la frontera i sobretot amb tabaco i coses d'aquestes i tornaven a passar cap a França amb productes com dius, hasta rodes de pneumàtics i una sèrie de coses així

37:34 Però tota aquesta zona de Guardiola, Castellar de N'hug

37:36 E.L. Tot això si, va ser molt forta

37:39 Era una zona de contrabando de pas de contrabandistes

37:43 E.L. Hi ha una anècdota, si em permeteu de l'ajuntament de ... hi havia un capellà basc que té una placa en l'ajuntament no se l'has vist, que quan tenia un codi, si per exemple tocava, no ho se jo... un toc de campanes que és ritual de migdia, com se'n diu le.. l'angelus de migdia es que hi havia els guàrdies civils, si tocava a morts per exemple hi ha via els guàrdies civils, si hi havia l'angelus, ja podíeu baixar que no hi havia res i llavors tenien unes grutes que se'n deia la cova dels contrabandistes i deixaven el contrabando, els que eren de Castellar,

perquè els de Castellar molts ho varen ser de contrabandistes,eh, agafaven una aixada una pala o així i baixaven al poble com si vinguessin de treballar. Això segur, eh?

38:34 Quina era la ruta que feien servir ben bé, la Cerdanya fins a ...

38:38 E.L. Pues era una ruta que passava per l'actual carreter que va de Castellar de N'Hug a la Molina, el Coll de com en diuen o si la memòria de Tosses, no l'altra banda de dins d'Espanya,(veus de fons indicant diferents colls)no,no,no el que va de la Molina a Castellar i després passaven pel coll de Tosses pujaven amunt cap a la fonda Maians a Palau i després baixaven cap al puig d'Osseja, el coll de la Creueta, és aquest que hi havia allà, això mateix i llavors dormien a Osseja o a Vall cebollera i tornaven a marxar carregats, perquè sinó havien d'amortir el viatge diguéssim

39:25 Quin producte passaven d'un lloc a un altre

39:29 E.L. D'Espanya cap allà sobretot el tabaco de vegades gabardines i productes d'aquest, tu encara te'n recordes que els venien a comprar a Puigcerdà,i de França cap aquí inclús pneumàtics de camion,mitges de seda per les dones de nylon perquè llavors els ameri...això ja parlo del 45 6 eh?. Quan els americans van desembarcar portaven mitges de, les dones passaven això i altres productes eh? també

39:57 Tornant una mica al tema de la zona aquesta de Guardiola i la zona minera dels voltants de fet s'explica molts cops que molts miners que treballaven en aquestes mines catalanes ,varen fugir per motius polítics cap a França si cap a França, no se si això va tenir alguna relació tant en el tema polític que hi va haver aquí a Cerdanya a la guerra civil amb l'anarisme i posteriorment amb aquest fenomen

40:26 E.L. Jo francament d'això no ... he conegut gent, entre ells l'Obrador, per exemple, que venien d'aquesta zona però per si s'han implicat en coses d'aquestes, no francament no

40:37 F.P. Hi va haver sobretot la mina del Pimorenc que va acollir molta gent que diu vostè, si si després de la guerra civil

40:51 No se si hi ha constància de que alguna d'aquestes persones es pogués involucrar amb aquests moviments de pas de persones i posteriorment amb el tema dels maquis

41:03 F.P. et diré com el Blanchon no hi ha res escrit, però segurament que si eh?segurament que si. El meu germà per no anar a Alemanya hi va treballar un temps a la mina del Pimorenc, després varen fer tant el ximple amb el seu amic Juval que els varen fotre fora i varen fugir cap aquí a Espanya, en fi nosaltres teníem família, el meu germà es va quedar amb la família aquí a Puigcerdà i a Barcelona i el Juval va anar a la França lliure

41:42 Un altre punt que sobretot a la documentació d'arxius espanyols surt molt sovint és l'estació de ferrocarril de Guardiola de Bergadà, no se si ...

41:50 E.L. Potser que servis perquè llavors hi havia un tren que arribava fins a la Pobla de l'Illet, que ara no hi és més eh?, doncs es molt possible que els que baixessin allà agafessin el tren a la Pobla per anar justament a Barcelona, però

serien segurament els que passaven per Prats de Motlló i per allà dalt eh?, no per aquí eh?

42:08 Quina ruta seria

42:10 E.L: la ruta que de França ve per **Ars de sur Tech** a Prats de Motlló i el costat d'aquí es Molló, Sant Joan de les Abadeses, Ripoll i tot això però agafaven el tren a la Pobla de l'Illet **o a Guardiola**, perdó ara dic una bestiesa, baixaven a la vall que va a la Pobla de l'Illet, bueno si que ja correspon a això i el tren arribava a Sant Joan de les Abadeses, però això no és el mateix, el tren que diu de Guardiola és l'altre que pujava per anar fins a Castellar de N'Hug que no es va fer mai la via, no aquí m'enganyo a Guardiola era un tren carrilet, que pujava de Berga i que es parava a Guardiola, que després ara han fet un monument dels trens a Guardiola, no se si ho ha vist pujant anant cap a Castellar, però hi havia una altra banda que es feia pel tren que arribava a la Pobla de l'Illet, que llavors es la via que va per Sant Joan de les Abadeses i que després podeu anar cap Olot o cap a França per allà en baixaven que agafaven el tren.

43:07 I de Guardiola anaven a Manresa?

43:10 E.L. segurament que devien baixar a Manresa, perquè hi havia aquest carrilet que anava fins a Manresa llavors

43:15 I de la part del que podien passar pel Cadí fins a .. no sé si coneixeu la ruta

43:20 E.L. No se si baixaven **per Saldes tota aquella zona a on** els hi feia un terreny molt difícil perquè en aquells moments no hi havia mica d'autobusos ni res, la gent viatjaven amb els camions de la llet eh? i pel meu modo de veure havien de venir aquí a Cerdanya o llavors per l'altra banda per Organyà o per allà, que era molt dur anar allà

43:52 La zona d'Alp com a lloc també de concentració dels que podien entrar des d'Andorra com per aquí de la Cerdanya, no se si tenen notícies de

44:06 E.L. Francament no

44:15 Ja com a última pregunta després passem a la segona part. Quina valoració en fan quin paper creuen que va tenir la Cerdanya durant aquests anys durant la guerra civil, ja és conegut però, el paper de la Cerdanya a la segona guerra mundial quin va ser i quin paper va tenir la Cerdanya en els temps del maquis antifranquista. Va ser un lloc on entressin guerrillers o al estar tan vigilat pels militars es van deixar de costat passar per altres zones menys concorregudes

44:53 J.L. Com a maqui antifranquista hi havia una persona molt important, Macio, Macio que ajudava a la xarxa que passava pel Capcir, eh? que també a vegades, armades tenia la gent per ajudar doncs pel passatge i aquest Macio tenia tanta importància que l'exèrcit franquista ha volgut prendre'l i van venir i parlo del nostre alliberament 19 d'agost del 44 i això es el 30 31 de juliol de 1944 ,no se sap encara que en 15 dies serien alliberat , no ho sabem i doncs l'espanyol, l'exèrcit espanyol ha entrat per la Tour de Carol, ha anat a prendre un camió de l'empresa Comas que ha obeit que havia d'obrir no podia fer altra cosa i han anat

l'exercit espanyol i la policia alemanya, han anat a prendre a casa seva doncs a la Rouete a la vora de Ió, han anat per prendre aquest Macio i una sort aquest Macio ha marxat i doncs el document m'interessa perquè el juliol del 44, només ha dit que el govern francès no te cap importància, es a dir els alemanys perquè no, es espanyol no ha d'entrar cap aquí i doncs han entrat han anar a casa seva i no hi era i només ha trobat la seva dona i el seu fill i han demanat on era, no ho se, pues finalment va ser salvat i els espanyols volien prendre la dona i el petit que tenia no se 10 15 anys i és l'alemany que ha dit, no no hem vingut a buscar un home, no hem vingut a buscar una dona i doncs ha marxat deixant, però es a dir el govern francès tots aquests anys no te cap importància i aquest Macio tindrà una importància molt gran després de l'alliberament i el moment més important que és un moment poc conegut, és que el primer de març de 1946, la frontera és tancada, la voluntat del comunisme d'asfixiar al franquisme finalment passarà molt malament, però la frontera és tancada, doncs el primer de març de 1946.

47:12 J.L. El 15 de març de 1946 trobo a l'arxiu de Paris dels affairs etrangers d'extérieures en Paris, trobo un document del prefecte dels Pirineus Orientals que diu al ministre que aquest Macio vol venir a Llivi , a prendre Llivi i posar el govern de Giralt en l'exili, en aquest moment el govern de Giralt no seria en exili sinó en la terra espanyola i l'Espanya no pot anar a Llivia perquè després del Tractat del Pirineu l'exercit espanyol no pot entrar a Llivi., doncs un po del prefecte del Pirineu Oriental li diu al ministre el que podem fer, quina cara tindria França si un exèrcit entra des de França???? i el 16 de març de 1946 aquest Macio va morir accidentalment a Osseja

---

48:10 Dory bueno pues jo els hi volia fer unes preguntes que són referents per veure si em poden ajudar a conèixer , els últims contactes que varen tindre els meus avis des de França des de Marsella.

48:27 La història dels meus avis materns, era un matrimoni que vivia a la Selva Negra i que eren d'origen jueu i l'octubre de 1940, tota la comunitat jueva de la Selva Negra, que està molt a prop d'Alsàcia, doncs van ser deportats als camps de refugiats francesos, primer van ser deportats a Gurs on van estar fins al març de

49:01 Gurs és aquí,

49:02 Si està a 30 quilòmetres dels Pirineus Gurs, està molt a prop eh?, bueno es veu que ara no existeix res, que només es veu la carretera i que tot els barracons i tot allò que hi havia en allà es va desmuntar tot al acabar la guerra, després de Gurs els varen portar a Recevedu i de Recevedu els varen deportar a Marsella, els homes el col.locaven en un camp que es deia Le mille i a les dones i als nens, es veu que els tenien distribuïts entre l'hotel Termini de Port i l'hotel Atlàntic, bueno quan els meus pares quan Franco va guanyar la guerra, doncs varen tindre claríssim que si volien salvar la seva pell a Barcelona es tenien que convertir al catolicisme i es van convertir

50:04 Durant o sigui quan ja una vegada ja casats quan els avis els van deportar ells van intentar passar-los a Barcelona, varen fer tots els tràmits legals que podien fer, però el cònsol de Marsella que era el que tenia que donar

l'autorització, que tenia que donar el visat perquè poguessin entrar a Espanya, els hi denegava una vegada darrera d'una altra, vist això varen començar a veure les vies alternatives que tenien per poder-los passar a través dels Pirineus i una de les vies va ser la que vaig trobar a les cartes que escrivia la meva àvia, que havien contactat amb un mandatari que ja deia que era el número 2.687 que li parlava del senyor Domingo Pascual Ortega, que els podria portar fins a Osseja i llavors des de Osseja, es veu que la jove d'aquest senyor Pascual que es deia Meille Pascual els passava a través dels Pirineus i aquesta era la pregunta que jo els hi volia fer a vostès, si coneixien a algú de la família Pascual, si coneixen a aquesta família Pascual

51:22 E.L. Jo personalment que soc d'Osseja coneixia una família Pascual, que existeix encara avui, pocs per deixò perquè hi ha els dos germans més joves que són morts, però em penso que encara hi ha parents a Barcelona, que era una família que les tres mares, eren d'origen d'una família d'Osseja que es deien Iglesias i es van casar una amb un Pascual, una amb un Rainet i un altre amb un Rovira, tots tres de Barcelona i aquesta gent han conservat les propietats que les mares tenien aquí a Osseja i venen en vacances. És possible que un d'aquests Pascual fos el que fos resident per ajudar-los a passar eventualment diguéssim eh? ara bé jo a part d'aquesta família no conec cap més Pascual, em penso que s'hauria d'anar als arxius municipals i mirar si hi ha un altre Pascual, però aquests venen regularment i li explico el perquè i els anys de la revolució espanyola es van escapar dels anarquistes i això i es van refugiar a França a Osseja i després varen tornar a marxar, però tu no ho se si t'haig de ser franc

52:32F.P Jo al revés els havia conegut molt però, no se fem com tu eh?,no se si és aquesta família de Pascuals no en coneixem pas cap altre

52:40 E.L. A part d'aquest jo no en conec cap mes, això segur eh?

52:44 F.P. Ara es possible això eh?

52:46 E.L. Si no no (es trepitgen parlant)

52:47 F.P Vostè parla de l'any 42 no?

52:50 Dory Parlo de l'any 42 i parlo d'aquesta noia que es deia Meille Pascual, que jo suposo que devia tindre, potser entre 18 i 20 anys, perquè el contacte amb del qual parlava la meva àvia, era amb el sogre d'aquesta noia, o sigui que aquesta noia suposo que devia ser una noia jove a l'any 42.

53:18 (es trepitgen tots dos) Devia ser la mare del Fernando es deia, el Ti Tin si que li deien i la Núria i l'altre la petita, com li deien a la petita, la Núria era la gran i l'altre la petita, això no importa.

53:31 E.L. Però Meri Pascual, el Pascual no és el seu cognom autèntic és el del seu marit,

53:38 Dory jo penso que es el del seu marit, porque la meva àvia parla de la jove del senyor Domingo Pascual Ortega